

Mehmed – Meša Selimović

Mališa tuzlanske mahale

JUNAK ove priče rodio se jednog tmurnog dana u poslednjoj nedelji aprila 1910. godine. Padala je dosadna proletnja kiša, a potoci sa padina ovog rudarskog naselja nosili su prljavštinu i uginulu živinu.

Paši i Aliji Selimović, upravo tada, 26. aprila, rodio se sin Mehmed, potonje Meša, pisac koji će tek u poznim godinama doživeti počasti i slavu. Bio je viši od ostale dece - za glavu. Odrašće u tuzlanskoj mahali, i tu će čuti i prve priče o svome poreklu i one će se duboko urezati u njegovo pamćenje. Sam će tu svoju muku o poreklu zapisati i javno saopštiti: „Moji su svi iz Bileće i sada ima tamo Selimovića, u gradu Bileći. Bili su bogataši. Djed mi je bio, i preci uopšte bili su zlatari... Otac je bio posjednik... Živio je lako, lagodno, dosta neodgovorno. On je prototip za Hasana u „Dervišu“, to je moj otac... On nije čovjek knjige uopšte. On je čovjek od akcije, dosta avanturista, jedan vedar čovjek, sposoban, ali izdržljiv... Živio je uglavnom od prodavanja imanja... Volio je konje, automobile, volio je žene, volio lov, piće, društvo. Veliki veseljak... On je bio apsolutni gospodar. Mi smo smjeli ući u sobu njegovu samo dvaput godišnje, na dva praznika. I to se uđe, pokloni se...“

Alija - Gligor

I dok je oca obožavao (sam je na njega i fizički i psihički ličio), Meša je sa puno nostalgije govorio o majci, koja je imala vidnog uticaja na njegovo duhovno formiranje, pre svega u tradiciji dobre muslimanske kuće.

„Majka je živjela za oca... ona je obožavala tog čovjeka... Bila je jedno petnaestak-dvadeset godina mlađa od njega, ali ona je znala za život samo preko njega... A kad je otac umro, ona je jednostavno prestala da živi... Ona je bila dosta tiha, povučena. Ona je vjerovala, klanjala

je stalno...“

Gligor, kako su Aliju sugrađani zvali, bio je izuzetno snažna ličnost - ulivao je strahopoštovanje bilo gde da se pojavio. Osnovao je prvu špediciju u Tuzli - imao je štajerske konje i bavio se prevozom majevičkog uglja.

Njihove kćeri Mulija (1908), Safija (1916) i Fadila (1922) među prvima su se u Tuzli evropski oblačile.

Aliju su Tuzlaci smatrali odvajkada dodošem. Zvali su ga - seljakom. On za to nije mario. Deca su rasla okružena ljubavlju majke Paše. Bila su vezana za majku, a i međusobno su se pazila. Meša se ponosio sestrama, njihovom lepotom i razboritošću, pa je voleo da i svoje prijatelje dovede u kuću. Njegovi drugovi iz mladih dana bili su, pre svih, Dejan Vujasinović (kasnije sveštenik) i Rade Popović... Bila je to, uglavnom tuzlanska sirotinja. Mešini savremenici se sećaju: čitao je mnogo, oduvek. Naravno, najpre Andersenove bajke, potom Zmaj-Jovine pesme, romane Karla Maja, Dikensa, a onda Dostojevskog, koji ga je opčinio i kojem će se vraćati i u poznim godinama.

Piše prvu pripovetku poput „Prvi put s ocem na jutrenje“ Laze Lazarevića. Sestra Safija mu je rekla da je „to slučaj s ocem“ njihovim, koji je na menicu izgubio ceo imetak i propao. Mati je založila svoje dukate, ali sve to nije pomoglo, pa ni sedamdeset duluma zemlje sa voćem u Tušnju, kod đumrukane.

U četvrtom razredu tuzlanske Gimnazije izdavao je školski list „Prvijenče“ i u njemu je objavio svoju prvu priču. Svirao je na gitari, igrao fudbal, plivao. U školi je osvajao većinu nagrada za pismene sastave. Družio se, takoreći, isključivo sa Srbima. Jednostavno, progonila ga je priča koju je u kući svojih roditelja čuo: da su njegovi prapreci prešli u islam da bi sačuvali imetak... Smatrao je da će se na taj način vratiti svojim etničkim korenima. Veliku maturu položio je školske 1928/29. Bila je to poslednja generacija tuzlanske Gimnazije koja je na kraju školovanja dobila štitove, kao znak zrelosti. Bilo ih je svega četrnaest na maturi: srpsko-hrvatski ispitivao je Muharem Zubčević, istoriju i geografiju Radovan Jovanović, a matematiku Jovan Bijelić.

Između studija u Zagrebu i Beogradu, opredelio se, bez dvoumljenja, za Beograd.

U jesen 1929. godine upisao se na Pravni fakultet. Te školske godine položio je crkveno pravo (6), diplomatsku i političku istoriju Srba, Hrvata i Slovenaca (kod Grgura Jakšića - 5), istoriju slovenskih prava (6), rimsko privatno pravo (6), teorijsku i narodnu ekonomiju (6), enciklopediju prava (4), rimsko obligaciono pravo (3) i Istoriju prava Južnih Slovena (4). Prava ga, očito, nisu oduševljavala. Početkom naredne školske godine, 21. novembra 1930, piše molbu rektoru Beogradskog univerziteta da mu dozvoli prelaz sa Pravnog na Filozofski fakultet i to iz ovih razloga:

„Mesto da se, prema sposobnostima i želji, upišem na Filozofski fakultet, upisao sam se na Pravni još prošle godine, samo zato što nisam mogao da se izdržavam stalno u Beogradu, i što prema tome nisam mogao redovno da posećujem predavanja na Filozofskom fakultetu. Sad sam dobio mesto u Domu Beogr. Gajreta i imam mogućnost da se posvetim disciplini za koju osećam volju i ljubav, pa molim Gospodina Rektora da mi dozvoli prelaz...“

Rektor Vladimir Ćorović odobrio je prelaz već 25. novembra. Dekanat Filozofskog fakulteta priznao mu je deo položenih ispita - dva semestra, mada je molilac tražio „makar jedan“. U proleće 1931. godine polaže tri predmeta: latinski, istoriju i češki jezik. Ispitivali su ga Radovan Košutić, Veselin Čajkanović i Pavle Stevanović.

Naredne školske godine (1931/32) Mehmed Selimović polagaće trinaest ispita: kod Pavla Popovića istoriju jugoslovenske književnosti, srednji vek (3), istoriju jugoslovenske književnosti kod Pavla Stevanovića (2), istoriju slovenačke književnosti kod Uroša Džonića (1), istoriju srpsko-hrvatskog jezika i staroštokavski dijalekat kod Aleksandra Belića (2),

morfologiju slovenskih jezika kod Stjepana Kuljbakina (2), uvod u nauku o jeziku kod Branka Miletića (2), eksperimentalnu psihologiju i pedagošku psihologiju kod Borivoja Stevanovića (1).

Otac Alija već je bio osiromašio i jedva je izdržavao sina na studijama - godišnje je plaćao 216 dinara poreza.

Dobar fudbaler

Na studijama su Mehmeda Sokolovića prijatelji iz Hercegovine prozvali Meša i to ime zadržao sve do smrti. U fudbalskom klubu BUSK (Beogradski univerzitetski sportski klub) bio je jedan od viđenijih fudbalera - stasit momak, prefinjen tehničar, bio je omiljen među studentima. U Dalmatinskoj 37, gde se nalazio Dom beogradskog Gajreta „Osman Đikić“, Meša će položiti i preostale ispite, među kojima i istoriju novije filozofije kod Dragiše Đurića.

Prvi deo diplomskog ispita iz jugoslovenske književnosti polagao je 16. juna 1933. godine pred komisijom: Pavle Popović, Veselin Čajkanović i Pavle Stevanović. Tema pismenog zadatka bila je „Jovan Jovanović Zmaj i Đura Jakšić kao liričari“. Dobio je osmicu. Pavle Stevanović je na kraju zadatka zabeležio:

„Vrlo dobro napisano i vrlo dobro vođena paralela. Ima preteranosti u zaključcima, ali kandidat sam uviđa i konstatuje te preteranosti.“ Pavle Popović je bio oštiji u zapažanju: „Preteruje u 'pravljenu stila', fraza...“

Meša u zaključnom delu svoga rada kaže:

„I kad bi hteli da rezimiramo sve što smo naveli, i da povučemo glavnu razliku između njih, mogli bi reći da je Zmaj pesnik domaće idile, jak u svojoj pripadnosti i neposrednosti izražaja, dok je Jakšić, nagonski boem, pesnik nemira i nezadovoljstva sa životom. A kad bi trebalo odlučiti se za jednog ili drugog, čovek bi se našao pred dilemom: da li da odabere prirodnost i čist osećaj, ili uznemirenu strofu jedne složene duše. I zaista, teško je reći koji je bolji: i jedan i drugi su jaki na svoj način.“

Drugi deo diplomskog ispita - iz srpskohrvatskog jezika sa staroslovenskim - polagao je 12. marta 1934. godine, od 8.30 do 12.30 kod Aleksandra Belića, Branka Miletića i Stjepana Kuljbakina. Na pismenom ispitu („Rečenica i kongregacija u njoj“) dobio je šesticu. Belić je bio kratak u svome sudu: „Uglavnom, odgovorio je na pitanje - šest.“

Mehmed Sokolović diplomirao je u martovskom roku 1934. godine srpskohrvatski jezik, jugoslovensku književnost, češki jezik, narodnu istoriju i ruski jezik.

Vraća se u Tuzlu, varoš koju je veoma voleo i u kojoj je sa radošću provodio ferije - družeći se sa prijateljima koji su studirali u Beogradu i Zagrebu, igrajući fudbal, organizujući priredbe, a posebno je aktivan u Radničkom sportskom društvu „Sloboda“, kao fudbaler. Odlukom ministra prosvete Kraljevine Jugoslavije postavljen je 9. aprila 1935. godine za nastavnika Građanske škole trgovačkog smera u Tuzli. Predaje račun, higijenu, krasnopis i crtanje, a potom srpskohrvatski jezik.

Zbog narušenog zdravlja oslobođen je služenja vojske.

Mešino prisustvo u Tuzli je „osjetno snažno, naročito s obzirom na njegov uticaj na intelektualnu omladinu grada“, zapisao je jedan njegov savremenik.

Oslobođen vojske

U jesen 1936. godine premešten je na rad u tuzlansku Gimnaziju, gde predaje srpskohrvatski jezik i higijenu u trećem, petom i šestom razredu.

Te, 1936. godine umire Alija Selimović, „u punoj snazi od apopleksije“, u 54. godini. I prvi incident mladog suplenta Selimovića u Državnoj realnoj gimnaziji. Evo kako ga je sam Meša opisao u predstavi direktoru:

„23. oktobra ove godine vodio sam Vb razred na ekskurziju u Doboj. Uspehom ekskurzije i vladanjem učenika zadovoljan sam, ali sam ogorčen neučtivim postupkom učenika Marković Nikole, postupkom koji ukazuje svu nevaspitanost tog dečaka i apsolutno nepoštovanje nastavnika.

Stvar je u ovome: na molbu većine đaka dopustio sam da igraju fudbal, jer sam smatrao da je to najnedužnije od zala koje bi eventualno mogli da učine. Pošto sam ručao u restoranu, otišao sam da vidim šta rade. Kad sam ušao na igralište, čuo sam da Marković Nikola psuje nešto nekim svojim drugovima. Jedan od njih (mislim Imamović Šefik) opomenuo ga je da ne psuje, jer je, Selimović na igralištu. Marković je odmahnuo rukom i bezobrazno rekao: 'Jebi ga!' Kad sam ga zovnuo sebi, on mi je mirno rekao da mu ponovim šta je to rekao, jer se on ne seća.

Ne znam izblize ovoga učenika, ali mi se ovim postupkom vrlo žalosno pretpostavio. Molim Vas, gospodine direktore, da se ova stvar ispita, i da se Marković Nikola što strože kazni.“

Posle ospežne istrage, izjava učenika i saslušanja na kome se pokazalo da je učenik popio neku više - Nastavničko veće kaznilo je Markovića ukorom, većinom glasova.

DELO ZA SVA VREMENA

KADA su pre 21 godinu „Večernje novosti“ i tadašnje Udruženje izdavača i knjižara Jugoslavije pokretali nagradu za knjigu godine, kakva do tada nije postojala, sa najvećim i najautoritativnijim žirijem, dileme oko naziva ovog priznanja nije bilo. Poneo je ime Meše Selimovića, autora blistavog romana „Derviš i smrt“, koji je na prečac osvojio ne samo naše, nego i čitaoce širom sveta, kao i drugih značajnih dela. Zahvaljujući i tom imenu nagrada je vrlo brzo stekla izuzetan ugled i uvrstila se među naša najznačajnija književna priznanja.

Deceniju kasnije „Večernje novosti“ su punih godinu dana vodile akciju „Knjiga veka“ u kojoj su najbolje knjige (i pisce) srpskog jezika 20. veka birali najveći književni znalci, njih više od 80. Rezultat te najveće akcije ikad organizovane u nas, bio je da je najveći broj glasova od prozih knjiga dobio Selimovićev roman „Derviš i smrt“. Pre i posle toga, dela ovenčana nagradom „Meša Selimović“ ne samo što su dobijala i ostala priznanja, već su imala i imaju veliki tiražni uspeh, a neka i veliki broj prevoda u svetu. Modernim jezikom rečeno, „Meša“ je književni brend i to - za sva vremena.

U lancima 42 dana

U Gimnaziji Meša sreće Desanku Đorđić, „zvaničnog dnevničara sreskog načelstva“, koja je honorarno predavala gimnastiku. Vrsna gimnastičarka, prednjak u Sokolcu, Desa je poticala iz ugledne srpske tuzlanske porodice. Brat Pero je bio prvi Tuzlak koji je studirao teologiju, u Kijevu čak. I Meša će biti jedan od viđenijih članova Sokola. Kao član uprave Sokolske župe u Tuzli, u prvom broju „Vesnika sokolske župe“, objaviće članak „Moralna obnova naroda“: „... Tako je Sokolstvo prošlo čitav život, postajući vođa, savetnik i oslonac u životnoj borbi...“

Uprava Behrambegove medrese u Tuzli dozvoljava mu da, pored svoje redovne dužnosti u Gimnaziji, drži honorarne časove u medresi.

Drži časove, igra fudbal, vežba u Sokolcu, piše priče. Brat Teufik (koga su posle Drugog

svetskog rata zvali Buđoni) - piše mesme.

U januaru 1939. godine direktor je, uoči polaganja profesorskog ispita, Meši Selimoviću izdao uverenje u kome kaže “da je za sve vreme službovanja predavao svoje predmete i izvodio čak u ekskurzije; da ima moralnih i fizičkih osobina koje su za nastavnički poziv neophodne i da ispunjava sve uslove koji se traže za državnog činovnika”.

Profesorski ispit položio je 14. maja 1939. godine.

Hteo je da ozvaniči svoju vezu sa Desom Đurđić. Porodica se, međutim, protivila. Ali ne zato što je Srpkinja, već zato što je gimnastičarka.

U tuzlanskoj Gimnaziji Meša će provesti petnaest godina - osam kao đak, sedam kao profesor.

Njegovo prisustvo u Tuzli se “osetilo snažno”, naročito s obzirom na njegov uticaj na intelektualnu omladinu grada. Drugi svetski rat je, kako je sam zapisao, dočekao “izgubljen, deprimiran stvorenim stanjem u Jugoslaviji i svijetu”. U Sreskom načelstvu u Tuzli bio je upisan kao pristalica komunista, sa kojima se intenzivno družio, iako nije javno učestvovao u manifestacijama rudara i gradske sirotinje.

Slede hapšenja

Evo Mešinog iskaza datog u jesen 1949. godine, a koji se odnosi na vreme uoči samog početka rata: “... Ali stvarni preokret izvršio je u meni napad Njemačke na našu zemlju, kada sam osjetio da je odvratan biti antifašista samo teoretski. Stavio sam se Partiji na raspoloženje i od avgusta 1941. godine preko partijske veze (Ljudmile Pandžo) koju je odredio MK u MK Tuzli, ja radim po direktivi Partije. Zadatke sam dobijao od drugarice Lj. Pandžo, a kada je ona uhapšena, mislim krajem 1941, od člana MK Tuzla, Mustafe Vilovića (sada konzula FNRJ u Carigradu)...”

Brat Teufik već je otišao u partizane.

A onda je usledilo hapšenje Mešino. Meša je to hapšenje u izjavi partijskoj komisiji pedesetih godina ovako objasnio: “Krajem avgusta 1942. godine došla je u okolinu Tuzle jedna desetina IV istočnobosanske brigade sa zadatkom da mobiliše radnike za odlazak u partizane. Partizan-vodnik te desetine, Andrija Kruškovski, pobjegao je od drugova i, predavši se ustašama, ispričao je sve što je znao. Domobrani su opkolili desetinu, ali je većina drugova uspjela da pobjegne, a uhvaćena su dvojica. Prema nevezanom i nepreciznom pričanju Kruškovskoga - o vezama desetine sa Tuzlom (Kruškovski je bio kontuzovan u glavu i imao je slabo pamćenje), počelo je hapšenje u Husinu, Kreki i Tuzli. Tim povodom izvršen je pretres i u mojoj kući, u kojoj je do te noći stanovao ilegalac Muhamed Sadiković Škrab, sekretar MK Tuzla. Prilikom pretresa ustaše su našle nekoliko letaka upućenih rudarima Kreke, zapravo - našao ih je jedan žandarm vrativši se sam u sobu, u kojoj je pretres već bio izvršen. Mi smo iskoristili tu činjenicu i rekli smo (insistirajući na tome cijelo vrijeme) da je letke žandarm podmetnuo. Tada smo uhapšeni ja, moj srednji brat i najmlađa sestra. Sve troje smo vezani u lance (bili smo vezani 42 dana) i stavljeni u samice policijskog zatvora. Poslije 42 dana prebačeni smo sa cijelom pohapšenom grupom (oko 40 drugova) u sudski zatvor, u kome smo ostali 80 dana.”

Hrabro držanje

U zatvoru nismo bijeni, samo su nas u prvo vrijeme mučili glađu i žeđu. Na ispitivanjima smo sve odricali. Na našem oslobođenju mnogo se angažovala tuzlanska partijska

organizacija, koja je organizovala nekoliko deputacija građana koje su tražile da se pustimo na slobodu. Kad smo stavljeni pod prijeku sud Partija je uspjela da izdejstvuje kod tadašnjeg državnog tužioca Rate Deletiša (sada sekretara Ministarstva rada NR BiH) da pošalje u Zagreb mišljenje da se pustimo ispod suđenja iz nedostatka dokaza.

“Poslije 120 dana zatvora uglavnom cijela je grupa puštena. Pred ustaškim isljednim vlastima i pred istražnim sudijom držao sam se dobro, ništa nisam priznavao, nisam pomenuo ničije ime, nisam se ničim ponizio, ni prljao. Napominjem da mi to nije bilo ni teško, jer prema nama nisu primjenjivane nikakve represalije, vjerovatno zbog zauzimanja uglednih građana (kao što je npr. muftija Kurt i dr.)

Omer Gluhić, uoči rata učitelj u Rastošnici, selu na padini Majevice, kod koga je Meša često dolazio o vikendu, i sa kojim je često vreme provodio na Spreči, učestvovao je kao komunista u spasavanju pohapšenih pristalica Narodnooslobodilačkog pokreta i partizana. Gluhić je Mešu po izlasku iz zatvora poslao u Kladanj, a kada je formirana zloglasna Handžar divizija, dogovoreno je da sa još nekoliko Muslimana i Mehmed Selimović ide u šumu, u Majevicu, u partizansku brigadu.

Primljen je i u članstvo Komunističke partije Jugoslavije. U maju 1943. godine otišao je na oslobođenu teritoriju. Postavljen je za člana Agitpropa Oblasnog komiteta KPJ za istočnu Bosnu. U partizanima se oženio Desom Đorđić.

Postavljen je, u decembru 1943. godine, za političkog komesara Tuzlanskog odreda. Bila je to dobro organizovana jedinica, sa preko pet stotina boraca, koja se u dolini Spreče često borila sa muslimanskim i četničkim formacijama.

Jedan je od viđenijih saradnika tek pokrenutog lista “Oslobođenje”, organa Narodnooslobodilačkog fronta za Bosnu i Hercegovinu, a kada je ovo glasilo preseljeno u Krajinu, Meša je saradnik lista “Front slobode”.

KOMESAR ODREDA

“U početku VI neprijateljske ofanzive postavljen sam za političkog komesara Tuzlanskog NOP odreda, koji je imao preko 700 boraca. Sa odredom sam prošao VI ofanzivu, koja je za nas bila naročito teška, jer smo mi tada bili jedina partizanska jedinica oko Spreče i još opterećeni civilima koji su izišli iz gradova na oslobođenu teritoriju, nesposobni za borbu. Na toj dužnosti bio sam do aprila 1944, kada sam opet vraćen u Agitprop Oblasnog komiteta...”, piše Meša.

Brat platio glavom

U LETO 1944. godine, u ustaničkom Birču, popaljenom i opustošenom, formiran je Prosvetni odsek Inicijativnog narodnooslobodilačkog odbora za istočnu Bosnu od tri člana: Meša Selimović, Veso Jovanović i Milka Čaldarević, a zajedno sa Ismetom Mujezinovićem, Vojom Dimitrijevićem, Nenadom Petrovićem, Dušanom Blagojevićem, Vesom Jovanovićem i Mladenom Čaldarevićem, član je redakcije “Front slobode”.

Dolazi decembar 1944. i oslobođenje Tuzle. Mešin pet godina stariji brat Šefkija, do rata ekonom u tuzlanskoj bolnici, pošten i čestit čovek, postavljen je za rukovodioca Odseka za raspolaganje zaplenjenom neprijateljskom imovinom. Među zaplenjenim stvarima nalazio se i jedan “solidan kućni nameštaj”. Kako je Šefkija očekivao dolazak svoje žene, Dese, rođene Krasojević, medicinske sestre, a kuća im je bila potpuno opljačkana, smatrao je da ima pravo da je namesti. Uzeo je najpotrebnije komade nameštaja i za to je saznao štab

Trećeg korpusa.

Komandant Vlado Popović zatražio je da se “zbog pljačke narodne imovine, Šefkija Selimović uhapsi”. Naređenje je izvršeno, ali - šta dalje preduzeti? Posle konsultacije sa Cvijetinom Mijatovićem, sekretarom Oblasnog komiteta KPJ, odlučeno je da se uzme u obzir da potiče iz ugledne partizanske porodice i da bi najveća kazna bila raščinjavanje i slanje u jedinicu, kao običnog vojnika. Šefkija je prošao glavnom ulicom u Tuzli, neki borci su ga videli na slobodi i odmah su protestovali u štabu Korpusa. Nastale su ponovo konsultacije i odlučeno je da se Šefkija Selimović preda vojnom sudu.

Osuđen je na smrt zato što je uzeo krevet, ormar, stolicu i još neke sitnice.

Bratu Meši iz zatvora je poručio, pred streljanje, da je nevin.

Nikad se nije saznalo gde je i kada streljan i sahranjen.

Treći brat Teufik, koji je bio u najužem rukovodstvu, znao je za bratovljevku dramu, ali nije mogao da utiče na njen tok. Bio je, istina, kažu savremenici, sasvim drugačiji od ostale braće: silnik, bahat, na oca.

Meša je došao kod Omera Gluhića, komandanta Tuzle, prijatelja iz predratnih dana, i zaplakao: “Streljan je Šefkija...” Bila je to užasna noć. Vremenom će ova trauma - streljanje brata - postati ono duhovno i moralno jezgro od koga je satkan jedan od najvećih naših posleratnih romana - knjiga o ljubavi i mržnji, dogmi i životu - “Derviš i smrt”.

Streljanje Šefkije Selimovića pogodilo je i mnoge Tuzlake. Jer, streljan je u isto vreme kada su likvidirane bande ustaša i četnika. A Tuzlaci su ga smatrali za čestitog čoveka i odanog borca. Njegova smrt opteretila je celu porodicu Selimović. Mnogi Tuzlaci smatrali su da su Teufik i Mehmed mogli da ga spasu...

Šefkijina žena Desa, kada je došla u Tuzlu i saznala za njegovu smrt, napustila je grad zauvek i nastanila se u Sarajevu.

Meša je ubrzo premešten u Beograd za načelnika Odeljenja za publikacije Komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača. Zabeležio je: “Ja sam prešao Drinu u dobru dok su meci zviždali...” Rodila mu se ćerka Slobodanka, 22. juna 1945. godine.

Drama porodice

Majka Paša se, posle Šekijine smrti, sasvim povukla u kuću i avliju. Satima je sedela i pušila, gledajući negde u daljinu i ne zboreći. Na Teufika se ljudi žale da se u službi bezbednosti ponaša obesno - “kao drumski razbojnik”.

Početkom leta 1945. godine Meša u Beogradu, igrom slučaja, upoznaje Daroslavu Darku Božić, 23-godišnju kćerku Živorada Božića, divizijskog đenerala bivše jugoslovenske vojske, uoči Drugog svetskog rata komandanta Bosanske divizije oblasti u Sarajevu.

- Zaljubio sam se - govorio je prijateljima.

Sve češće napušta ženu i ćerku. Darkin muž, mladi oficir, za koga se uoči rata udala, negde je u zarobljeništvu i od njega nije bilo ni glasa. Meša, pak, kako je govorio, nije mogao život dalje zamisliti bez Darke.

Brat Teufik drži u Tuzli vatrene govore o novoj vlasti, na skupovima i konferencijama i o Meši se govori sa uvažavanjem i poštovanjem. Izabrali su ga u Odbor za “temeljiti pristup planskom razvitku fiskulture”.

Kada je rekao ženi da je napušta, “osećao se kriv, ali nepokolebljiv”. Bilo je kasno večer kada je izašao sa svojim stvarima i krenuo niz ulicu, a supruga ga je pratila “u kućnoj haljini i papučama, iako je padala kiša”, molila da se vrati... Iz Francuske ulice odselio se na Karaburmu, kod Darke.

Krio od Partije

Napuštena žena ga prijavljuje pretpostavljenima: otišao je od kuće i živi nevenčano sa "bivšom buržujkom". Nastaju brojne nevolje - istrage i saslušanja povodom "povrede komunističkog morala".

U leto 1947. boravi u Sovjetskom Savezu (Kijev, Moskva, Lenjingrad) kao član delegacije jugoslovenskih umetnika na otvaranju izložbe jugoslovenskog slikarstva i vajarstva.

Ispovedajući se pred partijskom komisijom u jesen 1949. godine, Meša je rekao: "Šesnaestog avgusta 1947. kažnjen sam isključenjem iz Partije, radi toga što sam, iako oženjen, održavao vezu sa svojom sadašnjom drugaricom, a krio sam to od Partije. Sa svojom prvom ženom nisam živio dobro, nismo se uopšte slagali, a svoju sadašnju drugaricu sam zavolio tako da je bilo potpuno normalno da priznam tu vezu i da tražim razvod. Ali plašeći se naglosti i neumjerenosti svoje prve žene, plašeći se scena (kakve sam i doživio), puštao sam da se stvar razvija, nadajući se da će se nekako naći rješenje. Time sam, naravno, sve komplikovao, a prema Partiji sam se ponio nepošteno, nanoseći joj štetu tim nedostojnim držanjem. Partijska jedinica Komiteta za kulturu, nakon ispitivanja cijelog slučaja, predložila je da budem kažnjen strogim ukorom. Međutim, Komitet saveznih ministarstava kaznio me isključenjem - "zbog neiskrenosti prema Partiji i zbog povrede proleterskog morala", kako mi je saopštio sekretar moje jedinice Boro Perković. Ta pravedna, ali teška kazna mnogo me je pogodila, ali mi je i pomogla da se riješim mnogih nedostataka koje sam imao..."

Sa novom ženom prelazi na rad u Sarajevo. Stanuje kod prijatelja Ismeta Mujezinovića.

"PJESMA OLUJE"

Prijatelj Ismet Mujezinović, prilikom jednog dolaska u Tuzlu, portretiše Mešu. Prešao je da radi u Komisiju za kulturu vlade FNRJ. Postaje načelnik Odeljenja za kulturne veze sa inostranstvom.

Piše prozu. U novopokrenutom beogradskom časopisu "Naša književnost", u kojem saraduju najviđeniji pisci nove Juoslavije, Meša Selimović je objavio svoju prvu pripovetku "Pjesma o oluji", čija je tema iz narodnooslobodilačkog rata. Bila je to 1946. godina.

Pisac sa pečatom

U septembru 1947. godine Meša je postavljen za profesora Više pedagoške akademije. Rešenje o postavljenju potpisao je njegov zemljak, uoči rata pesnik, sada ministar u vladi Bosne i Hercegovine - Cvijetin Mijatović.

Sarajevska izdavačka kuća "Svjetlost" objavljuje prvu knjigu Mehmeda Selimovića "Uvrijeđeni čovjek".

Aktivno učestvuje u književnom životu Sarajeva.

Kada je početkom 1948. godine izašao prvi broj časopisa za književnost i umetnost "Brazda", Meša je postao njegov stalni saradnik. U ovom glasilu objaviće niz tekstova o Maruliću, Ćipiku, Nazoru, Branku Ćopiću, Branku V. Radičeviću i drugima.

Krajem marta venčao se sa Darkom - kumovi su bili Marija Mujezinović (supruga slikara Ismeta Mujezinovića) i Radmila Begović.

U julu su dobili kćerku Mašu. Stanuju u Ulici Vase Miskina broj 1, na prvom spratu u dvosobnom stanu.

Te godine dobiće nagradu vlade Bosne i Hercegovine za rad na književnosti (10.000 dinara), a već je ranije dobio više ordena: bratstva i jedinstva II reda, orden zasluga za narod III reda,

orden Polonija V reda...

Zloba čaršije

Kritičari ističu lirizam njegovih pripovedaka i iskrenost u kazivanju. Najčešće se druži sa uglednim sarajevskim piscima starije generacije: Isakom Samokovlijom, Markom Markovićem, Borivojem Jevtićem. Uživa u pozorišnim predstavama, interesuje ga film, slikarstvo.

Drži javna predavanja, na primer, o sovjetskom filmu "Mlada garda", kao član Umetničkog saveta pri Komisiji za kinematografiju, u sali bioskopa "Tesla" u Sarajevu.

Pripremio je za štampu i knjigu pripovedaka "U oluji" i predao je "Narodnoj prosvjeti", sarajevskoj izdavačkoj kući. Nakon odugovlačenja, saopštili su mu da je rukopis izgubljen. Taj javašluk Meša Selimović je shvatio kao još jednu zlobu čaršije.

Krajem aprila 1949. godine napisao je molbu Udruženju književnika Bosne i Hercegovine, smatrajući da je ispunio uslove za prijem u članstvo. Uprava je razmotrila ovu molbu, zajedno sa molbama Ilije Kecmanovića i Salka Nazečića, i svu trojicu primila za članove Udruženja. U preporuci Savezu književnika Jugoslavije Udruženja pisaca BiH, između ostalog, stoji:

"Selimović Meša nije napisao mnogo, ali njegove pripovetke odaju dobrog pripovedača koji zna interesantno da obradi temu i da joj umjetnički da izraz i oblik. Ove odlike naročito dolaze do izražaja u njegovim pripovjetkama 'Jedna će četa ostati', 'Veliko srce' i 'Uvrijeđeni čovjek'. Njegovi književni prikazi iako još ne pokazuju staloženije sagledavanje djela koje prikazuju ipak su pisani sa poznavanjem stvari i analitičkim prilaženjem... Sva trojica su profesori i struka im je književnost. Oni će sigurno ubuduće dati vrijedne književne kritike i književne studije..."

Uprava Saveza književnika Jugoslavije potvrdila je u julu ovaj prijem.

U septembru 1949. godine rodila mu se treća kćerka Jesenka.

Primljen je ponovo u Komunističku partiju. U svojeručno pisanoj izjavi naveo je: "... Smatram da sam za nepune dvije godine koliko je prošlo od mog isključenja do ponovnog primanja u Partiju imao stav i držanje komuniste, iako mi je ponekad bilo vrlo teško, jer mi se činilo da sam zaboravljen i odbačen. Ponovo sam primljen u partiju 16. juna 1949. godine u osnovnoj partijskoj jedinici Državnog izdavačkog preduzeća 'Svjetlost' u Sarajevu.

Dobro po duši

Sa svojom drugaricom (sa kojom imam dvoje djece) živim vrlo dobro, slažemo se i volimo. Ona je vrlo dobra po duši i djetinjski naivna. Kći je generala bivše jugoslovenske vojske: on ju je, dok je bila sasvim mlada, udao za bivšeg jugoslovenskog kapetana, koji je kao ratni zarobljenik ostao u Njemačkoj, ali od tog buržujskog porijekla i života danas u njoj nema mnogo tragova. Član je N. F. Od moje porodice članovi Partije su braća Muhamed, šef željezničke stanice u Tuzli, i Teufik, pomoćnik ministra unutrašnjih poslova u Sarajevu, te sestra Safija Ramadanović, službenik u Tuzli..."

Zagrebačko Izdavačko preduzeće "Zora" objavilo je Selimovićevu knjigu pripovedaka "Prva četa" (belešku o piscu napisao je Novak Simić, a u njoj su pripovetke "Prva četa", "Uvrijeđeni čovjek" i "Veliko srce"). Simić i ističe neke vrednosti Selimovićeve proze: "U svojim pripovetkama Meša Selimović opisuje istočnu Bosnu i heroizam njenih ljudi za vrijeme oslobodilačkog rata. Neposrednost kazivanja, plastičnost u crtanju događaja, svježina izraza, bogat i lijep jezik, u kojem izbjegava turcizme (inače tako drage bosanskim

piscima), osobine su Selimovićeve proze, koje ga stavljaju u prve redove naših mladih pisaca iz Bosne”.

Imenovan je za člana redakcije “Književnih novina”, glasila Saveza književnika Jugoslavije (U redakciji su: Fran Albreht, Jovan Boškovski, Joža Horvat, Dušan Kostić, Tanasije Mladenović, Jovan Popović, Petar Šegedin i Risto Tošović).

Boravke u Beogradu koristi za susrete sa starim prijateljima - piscima kao što su Veljko Petrović i Milan Bogdanović.

Piše u “Književnim novinama” o “Majoru Bauku” Branka Ćopića, kao dramskom delu, ukazujući na vrline, ali pre svega mane “dramaturškog organizovanja građe”.

Sebe svakim danom potvrđuje u partijskom radu. U njegovom dosijeu pretpostavljeni beleže:

“Bavi se pitanjima marksističke estetike i u tom je pravcu jače izgrađen nego u ostalim oblastima marksizma.

Predavanja su mu pravilno postavljena, ali su ponekad spremana na brzinu. Zauzet je drugim stranama te je često izostajao sa predavanja i nije završavao gradivo ili ga je stizao.

Kao čovjek je ambiciozan. U ophođenju sa ljudima je pristupačan, iako često svojim držanjem ulijeva nepovjerenje - ljudima izgleda da on zauzima superioran stav.

Može politički vrlo dobro da djeluje među ljudima i prima takve zadatke.

Po izlasku Rezolucije Informbiroa (tada nije bio član Partije) stao je odlučno na liniju našeg CK i u tom pravcu vrlo pozitivno djelovao u svojoj okolini...”

U sastavljanju ove karakteristike učestvovali su provereni partijski radnici: Vera Špadijer, Tvrtko Kanaet i Salko Nazečić.

RAZGOVORI O OPERI

Putuje po Bosni i Hercegovini, po zadatku Partije i Narodnog fronta - drži književne večeri, govori o ulozi književnosti i literature u novom vremenu, ali učestvuje i u razgovorima o pozorištu, pa i o operi. Posebno je bila zanimljiva rasprava o operi “Knez Igor” A. Borodina, u kojoj je, pored Meše, učestvovao i niz viđenih kulturnih poslenika Sarajeva: Cvjetko Rihtman, Ivan Štajcer, Tihomir Mirić, Vlajko Ubavić, Ismet Mujezinović i drugi.

Povremeno saraduje u “Književnim novinama”.

Profesor bez posla

POSTAVLJEN je za docenta na tek osnovanom Filozofskom fakultetu u Sarajevu. Predavao je romantizam (po Timofejevu), dajući lični ton - nekonvencionalno, šarmantno, drugarski raspoložen prema studentima. Ta njegova glagoljivost i leporekost nije se dopadala nekim profesorima i to će mu se za koju godinu potom i osvetiti.

Vežan za ženu i decu, Meša Selimović nije bio čovek kafane. Studenti su ga voleli i cenili.

Partiji se oduživao izvršavajući političke zadatke, ali ga je iznad svega interesovala literatura. Uporno je pisao i pisao.

U „Književnim novinama“ piše o svom iskustvu čitanja književnih radova na priredbama i večerima:

„... Svaka književna priredba treba da bude idejna cjelina, da ima određeni okvir, okosnicu, akcente. To će se postići ne samo izborom djela, nego i njegovim tumačenjem i povezivanjem, isticanjem pojedinih ideja i činjenica značajnih za okvir koji je unaprijed postavljen, stvaranjem atmosfere...”

A u novogodišnjoj „Politici“ 1951. na pitanje šta piše, odgovara:

„Zbirku pripovedaka, koju dugujem poodavno, završiću uskoro. Tematika pripovedaka je iz narodnooslobodilačke borbe. Ovom zbirkom želim da se odužim ustanku makar i najskromnijim prilogom - pre no što odlučnije pridem većem delu iz tog vremena - da se na ovaj način oslobodim izvesnih tema, izvesnih doživljaja, pošto ne mogu da krenem dalje dok najpre njih književno ne saopštim. U ovoj godini izdaću i knjigu članaka o književnosti, našim književnicima, starijim i mlađim. Druge zamisli, skicirane ali ne i završene, ne znam da li ću ostvariti; treba oduživati dug, naročito kod nas u Bosni, i dnevnim potrebama, a to oduzima mnogo vremena.“

Šetnja sa Darkom

U sarajevskom dnevnom listu „Oslobođenje“ povremeno objavljuje prozne tekstove i recenzije.

Završava veliki esej o Stevanu Sremcu.

Privodi kraju pisanje studije o stvaralaštvu Hasana Kikića (1905-1942). Po njegovom mišljenju, uz Kočića, Šantića i Samokovliju, Kikić spada među pisce koji su književnost Bosne i Hercegovine izveli iz regionalnih okvira i učinili je ravnopravnim delom jugoslovenske literature.

„Svjetlost“ objavljuje 1952. godine stihove i prozu Jovana Dučića - knjigu je za štampu priredio i predgovor napisao Meša Selimović. Smatrao ga je velikim pesnikom, među najvećim koje smo uopšte imali. I prvim među modernim srpskim pesnicima.

A povodom „Izboru književnih radova 1941-1951“, štampanih u Sarajevu, Zoran Gavrilović u „Književnim novinama“ ističe Selimovićevu toplinu i jednostavnost, a potom zaključuje:

„Njegova pripovetka o grupi italijanskih vojnika koji se po kapitulaciji danima probijaju kroz bosanske šume, glad i bolesti, suprotnosti i svađe, plemenit lik Matka i lekarke Kurinija, sva je isprepletana zdravim čovekoljubljem, mirnom prostotom izlaganja bez patosa i izveštačenosti. Dobra je to priča... Selimović je blag i mek pisac...“

U to doba retke su bile reči pohvale ovome piscu. Tu svoju muku delio je jedino sa Darkom, najčešće u šetnji, držeći je pod ruku, onako stasit, izduženog, pomalo asketskog lica, najčešće sa naočarima, tamnim, ako je sunčan dan. A Darka, oniska, spremna uvek da ga razveseli, da ga razgali svojim karakterističnim osmehom.

Obeshrabren je i nezadovoljan onim što stvara. Sve te priče, pripovetke, govori - ne nailaze na nekakav veći odjek u javnosti. Kritike su konvencionalne, uglavnom.

„Bosna film“ snima prvi dugometražni igrani film „Kuća na obali“, prema scenariju Meše Selimovića i Norberta Kuntca iz Beča, a u režiji Boška Kosanovića.

Kako preživeti

I PONOVO nevolje: prilikom reizbora na Filozofskom fakultetu nije prošao. Njegov protivkandidat Boško Novaković imao je, po oceni komisije, značajnije radove. Ostao je bez posla. Zabeležio je rezignirano:

„Meni je otkazano poverenje. Nikad nisam saznao zašto. I ja sam četiri godine bio bez posla, bez zaposlenja ikakvog, i vrlo teško sam živio sa porodicom... I te četiri godine sam radio razne poslove, koji nisu imali nimalo veze sa književnošću, da bih prehranio porodicu...“

Naravno, bavio se pisanjem i od toga je živeo. Pisao je u „Oslobođenju“, u „Borbi“. Darka je otuđila ponešto od srebrnog posuđa.

Putuje na književne večeri u Jablanicu i Mostar. Održao je samo 1953. godine šest

književnih predavanja, po čemu je prednjačio u Udruženju.

Umeo je da govori odmereno i polako. Kao da je uživao u dramskim pauzama.

Sa retkim prijateljima viđao se u pozorištu. Sa komšijama, slikarima Bogićem Risimovićem i Brankom Subotićem - na partiji karata. Karte su mu bile posebno zadovoljstvo. Kafa i duvan takođe.

Nije lako podneo uspeh Đamila Sijarića sa romanom „Bihorci“, o kome se na sve strane govorilo i pisalo. Bio je to „grom iz vedra neba“, ali i podsticaj da i sam prilježnije radi.

Novinaru „Omladinske riječi“, u leto 1955. godine, izjavljuje:

„Pišem u slobodnim časovima. Ne znam šta će biti i ne znam kada će biti. Tema je savremena, vrlo teška, ne toliko zbog komplikovanosti same materije, nego i zbog metoda s kojim se još uvijek borim. Potpuno se emancipujem od svog dosadašnjeg načina prilaženja tematici. Zato će knjiga biti gotova prije svega onda kada sam sa sobom budem gotov...“

„TUĐA ZEMLJA“

NA pitanje novinara o radu na filmu, Selimović veli:

„Sada se vrše pripreme za snimanje filma po mom scenariju „Palma u snijegu“. Ujesen će početi snimanje, vjerovatno u koprodukciji. Režiraće Radoš Novaković. Ali to je ipak specifičan i više tehnički posao. Rad na literaturi je glavna stvar i u nju najviše ulažem sebe...“

Veoma je aktivan kao scenarista i supervizor filmskih projekata.

Jože Gale, poznati slovenački filmski režiser, snimiće 1956. godine film prema Selimovićevoj pripovesti „Tuđa zemlja“. Na festivalu u Puli film će dobiti - specijalnu diplomu za humanističku sadržinu scenarija.

Vlast piscu ne veruje

U RAZGOVORU sa Slavkom Leovcem, za „Omladinsku reč“, o savremenom izrazu u literaturi, Selimović kaže:

„Danas možemo da konstatujemo da naša književnost nije adekvatan odraz života. Život izmiče pred književnošću. To je jedna anomalija, utoliko pre što književnost ima funkciju da sagledava puteve razvitka...“

Pitaju ga novinari „Omladinske reči“ o scenariju filma „Palma u snegu“:

„Na scenariju stoji moto:

Ovaj film je posvećen bosanskim pesnicima prošlih vekova koji su ubijeni, u tvrđave zatvarani, odvođeni na daleka bojišta da ginu, kao Hasan Kaimija, Ilhamija Žepča, Muhamed Nerkezi i drugi o kojima malo znamo. Ako u tami svoga vremena nisu mogli ni da naslute svetlo naših dana, oni su bili iznad svojih savremenika po tome što su verovali u čoveka i u pobedu pravde.

Ličnost u ovom scenariju je fiktivna ali je inspirisana nekim pesnicima koji su stvarno živeli kao Hasan Kaimija, koji je učestvovao u Sarajevskoj buni. Ilhamija Žepča, čudna i buntovna fizionomija - pogubljen u Travniku kao buntovnik, Muhamed Nerkezi, koji je poznat po svojoj izvanrednoj pesmi o Sarajevu... 'Okvir Palme u snegu' je istorijski, ali je misao opšta... Provejava blaga nenametljiva ironija. Na primer, drumski razbojnik Kosta je pandur, ali pesniku oprostaja nema jer on pripada ljudima koji misle...“

I u to sirotinjsko vreme, Meša se gospodski ponašao.

Imao je držanje dostojanstveno, ponosito.

Njegov stan je bio jedan od prvih sarajevskih salona.

Naravno, takvo ponašanje se upisalo Darki u zaslugu: ona je pravila od njega gospodina, govorilo se u čaršiji. A on se, očito, dobro osećao - to njeno nastojanje mu je godilo, kao svojevrsni vid podrške.

Na Darku je, to Sarajlije dobro znaju, bio ponosan.

Imao je osobinu, koja je nekad i zbunjivala: nikad se na sastancima nije zaletao - pod konac je na liniji Partije i Narodnog fronta.

Očekivanja

KADA je postao član kolektiva Narodnog pozorišta u Sarajevu, nastojao je da u repertoar unese izvesne novine. Kao direktor drame imao je umnogome određene ruke.

Oto Bihalji Merin mu se u leto 1956. godine javlja:

“Vrlo sam se obradovao kada sam na tvom pismu video zaglavlje pozorišta. Ne znam da li ti je poznato da me je pre nekoliko godina drug Ročko pitao da li bih preuzeo mesto upravnika tamo. Odbio sam, razume se, jer mi je bilo jasno da je potrebno uložiti veliki deo životne snage da bi se zaista stvorio neki visoki nivo.

Siguran sam da ćeš ti uspeti, ali ne gledam na tu stvar bez 'melanholije'. Nikako ne bih voleo da te preokupacija tekstovima drugih autora (recimo da sam ja jedan od njih) odvrati od sopstvenog pisanja. Zaista, to bi mi bilo žao, jer stvarno očekujem mnogo od tebe.

“Vidim iz tvoga pisma da se ozbiljno želiš upoznati sa mojom 'Nevidljivom kapijom', pa je šaljem, iako je taj jedini egzemplar, koji imam, slaba kopija, a izvesne manje izmene, koje sam uneo u originalni rukopis, nedostaju. Svejedno. Ti, prilikom čitanja, stavi svoje zamerke koje bi meni bile korisne ne samo za eventualnu inscenaciju u Sarajevu, već i za realizaciju u drugim pozorištima. Ako bi došlo do izvedbe u Sarajevu, posebno bih te molio da pomalo saradujem, a, osim toga, voleo bih da malo posedimo. Imao bih da ti pričam o mojim susretima sa pozorištem, piscima i knjigama.

Ne bih hteo da ona moja primedba o znanju nemačkog jezika u vezi sa odlaskom kod B.

Brehta ima za posledicu da uopšte niko ne ode. Možda bi čak mogao i ti sam da budeš taj i odeš na nekoliko nedelja u Berlin. Našao bih ti vodiča koji bi bio spreman da ti pomogne...”

Od postavljanja Bihaljijeve drame na sarajevsku scenu nije bilo ništa. Teatrolozi su Mešin rad u pozorištu kao dramaturga i direktora Drame visoko ocenili; nastojao je da

“harmonizuje afinitete gledališta sa vlastitim zahtevima i naklonostima, ispunjavajući repertoar delima prevashodno dramske i komediografske sadržine”. U to vreme od tragičara jedino su igrani Sofokle i Šekspir. Ali, na repertoaru su bila dela Čehova, Gogolja, Tolstoja, Brehta, Sartra, Milera, Judžina O'Nil, Joneska, a od naših Držića, Sremca, Nušića, Ignjatovića, pa do sarajevskog kruga - Žalice i Pašalića.

Rat je zlo...

U NOVEMBRU 1958. godine, u “Oslobođenju” objavljuje odlomak iz romana “Tišine”.

Reč je o romanu “ratnog povratnika, borca, koji spoznaje ljudsku sudbinu u neminovnom padu vrednosti života čim teškoće prestanu da daju podlogu njegovom teškom i smrtnom opstajanju: rat je zlo, koje je rodilo dobro, a mir je dobro koje porađa zlo”.

Oseća zadovoljstvo u pisanju.

I u pozorištu se upušta u novu avanturu; početkom 1959, zajedno sa Vladom Jablanom, režira Tolstojev “Rat i mir” (dramatizacija Piskatora, Nojmana i Prifera). Predstava je pobudila veliko interesovanje, a igrali su najistaknutiji glumci Boris Smoje, Milorad Margetić, Vladimir Jokanović, Safet Pašalić, Ljiljana Šljapić, Olga Babić, Esad Kazazović,

Reihan Demirdžić.

Na premijerama imao je uvek istu ložu, a u pozorišnom listu, koji je uređivao pesnik i esejista Husein Tahmišćić, pisao je uvek sadržaj drame, bez potpisa.

Dobija još jedno odlikovanje - orden rada drugog reda.

Bosanski rukovodioci nisu mnogo marili za Mešu Selimovića. Istina, mnogi od njih su u ratu zauzimali manje položaje od njega, ali su se vinuli u visine i postali u vlasti - nešto.

Meša je sveden na ono, takoreći, što je i pre rata bio - mladi profesor.

A nije više ni bio mlad: pedesetak godina.

Kao uredniku časopisa "Život" javlja mu se Branko Ćopić, 18. maja 1959:

"Dragi Meša,

"Primio sam dvobroj 4-5, 'Života', gde je i odlomak iz mog predgovora o Ziji. Milo mi je što ste se Zije setili.

Ja bih mogao da vam pošaljem jednu kraću priču od jedno desetak stranica, ako ste raspoloženi da je štampate (to je iz ciklusa priča o mom stricu Nidži). Čujem da u poslednje vreme nisam naročito poželjan u Bosni, pa hoću prethodno da te upitam prije nego vam pošaljem rukopis.

Kod nas ništa novo. Koljemo se kao žuti mravi i ogovaramo se, da je divota.

"Srdačno te pozdravlja..."

U redakciji "Života" bio je, po sećanju njegovih saradnika - "dostojanstveno strog, blage reči, a čvrste namere kad nešto predlaže da se to i ispuni..."

Levica kao sudbina

BILO je to vreme sve žešćih i sve žučnijih rasprava o nacionalnom pitanju, pa u tom sklopu i o formiranju muslimanske nacije u Bosni i Hercegovini. Meša se vezivao isključivo za poreklo svojih davnih predaka.

Naravno, osetljiv kakav je bio, sve te razgovore nije podnosio lako. Pogotovu što su neki od njih bili i militantni.

U titogradskoj „Pobjedi“ izjavljuje:

„Pisci su dio socijalizma - a socijalizam je njihova sudbina..."

A u sarajevskom „Oslobođenju“ veli:

„Prava društvena klima za pravu književnost..."

Objavljuje i prvu skicu svoje buduće rasprave o Vuku Karadžiću, u sarajevskom časopisu „Život“.

Ivi Andriću u proleće 1964. godine piše:

„Ponudio sam 'Sutjeska filmu' u Sarajevu da napravi tri kratka filma (u trajanju normalnog dugometražnog filma) po Vašim pripovetkama o deci. Scenarij za sva tri filma napisao bih ja. To su pripovetke: 'Deca', 'Na obali' i 'Panorama'. Čini mi se da je ovo šansa za svakog reditelja, jer su pripovetke vanredne ne samo po literarnoj vrednosti, tako da će dosta ostati i kad se ponešto izgubi u pretakanju, već po bogatstvu poetskog duha i posebnoj atmosferi u kojoj je dečiji svet, zaista dečiji, tretiran izuzetno ozbiljno. A u sve tri navedene pripovetke, mada su složene po strukturi i po smislu, moguće je uhvatiti liniju filmske priče lakše, uveren sam, nego u dosadašnjim pokušajima ekranizacije Vaših dela, koja su zaista suviše slojevita i komplikovana i za iskusnije scenariste i reditelje nego što su naši. Trudeći se da ostanem veran izvoru, ja bih nastojao da izvučem one poetske i misaone valere koji bi bili i glavna vrednost filmova rađenih po Vašim pripovetkama.“

Andrićev odgovor

„PREDUZEĆE je prihvatilo moju ponudu, ukoliko, naravno, Vi date svoj pristanak. Zato Vas molim da mi odgovorite da li se slažete sa ovom mojom idejom (ili Vam je već dosta neuspelih pokušaja s filmom). Ja bih Vam, razume se, pokazao gotove scenarije. Ukoliko ne pristajete, razumeću bez mnogo objašnjenja, iako dobro pamtim Vaše reči, povodom dramatisacija, ekranizacija i drugih papazjanija Vaših dela: - Što sam umeo, ja sam napisao, i to je u knjigama, sada neka drugi po tome prave ono što umeju.

Ako još tako mislite (a možda ste izmenili mišljenje: čovek nije spomenik, što rekli Beograđani), budite dobri pa utrošite malo vremena, sa tri reči javite mi za Vaš pristanak (ili nepristanak), a preduzeće moli da istovremeno kažete svoje uslove (otkup dela, uvid u scenario, uvid u film, reditelji i sl). Izvinjavam se što Vas deranžiram, ali ovo nisam mogao izbeći.

Dolazio sam u Beograd dok ste Vi bili u Italiji, i tako mi je propala retka prilika da Vas vidim. Izgleda da Vam je bilo lepo (izuzev susreta s novinarima!)...“

Andrić mu je odmah, već 2. aprila odgovorio:

„Primio sam Vaše pismo od 31. pr. m. i odgovaram na njega odmah, iako, nažalost, ne mogu ništa pozitivno odgovoriti:

Vrlo sam zadovoljan što biste hteli posvetiti Vašu pažnju i Vaš trud mojim pripovetkama, kao i 'Sutjeska filmu', koji bi hteo da ih uzme u rad. Međutim, stvar stoji ovako. Ja sam u poslednje vreme odbio tri ponude naših scenarista i naših filmskih preduzeća iz prostog razloga što nemam snage, ni vremena da se, pored ostalog rada, bavim još i filmskim problemima. Jer, ma kako se stvar udesi, ja znam da ne bih mogao ostati potpuno po strani od takvog pohvata, a nisam u mogućnosti ni psihički ni fizički da, pored obaveza i poslova koje još moram da vučem, uzimam na sebe nove obaveze, i to sa područja koje mi je rako nepoznato i daleko.

Neka zasad ostane ovako, a ja znam dobro da ćete me Vi pravilno i potpuno razumeti. Kad se prvi put vidimo, razgovaraćemo potanje o svemu.

I Milica i ja smo ono što se kaže zdravo i dobro, i često se sećamo Vas i Vaše kuće.

Primite s Darkom i decom srdačne pozdrave, Milica i Vaš...“

Intervju „Novostima“

JAVLJA se i Jože Gale, kome je predložio da snimi film o husinskim rudarima, po scenariju koji je napisao „Viba film“, međutim, nema sredstava, pa mu je žao što ne može da učestvuje u ostvarenju ovog projekta.

Krajem septembra 1964. godine u Titogradu, na Sedmom kongresu Saveza književnika Jugoslavije, izabran je za predsednika. Na tom skupu srešće se i malo više zblížiti sa Dobricom Ćosićem, piscem od ugleda, a i političarem sa iskustvom. Meši je to druženje godilo. Njegovo predsednikovanje, međutim, završiće se neslavno i traljavo. Brzo će dobiti zamenu. A na tom titogradskom skupu, sa uverenjem je govorio o ulozi i mestu književnika u socijalističkoj izgradnji, i u prvom intervjuu, u „Večernjim novostima“, nije okolišao da kaže koje ga nevolje muče i kako se snalazi:

„Snalažljiv sam po prirodi, lako ćemo za to... Ali, teškoća ima, da apostrofiram odmah dve: prva je više tehnička, to jest u činjenici što stalno boravim u Sarajevu, a poslovima sam vezan za Beograd. Druga, mnogo veća je to što Savez ne raspolaže takvim sredstvima, koja bi mu omogućavala da normalno budu urađeni neki poslovi onako kako se želi...“

„Svjetlost“ objavljuje kratki Mešin roman „Magla i mjesečina“, u biblioteci „Džepna

knjiga“, sa predgovorom Zorana Gluščevića. Gluščević ističe da je reč o remek-delu naše partizanske književnosti.

To je jedna od retkih podrški iz Beograda.

Krug sarajevskih prijatelja nije naročito širok: najčešće se druži sa Salkom Lagumdžijom, jedno vreme gradonačelnikom Sarajeva, i njegovom ženom Razijom, profesorkom, potomjim piscem niza rasprava o Mešinom delu. Naravno, često je sa Ristom Trifkovićem, onda televizijskim rediteljem Željkom Marjanovićem i njegovom suprugom Verom, koja je bila i sekretarica redakcije „Svjetlosti“.

PORUKE PRIJATELJU

PIŠE u sveskama, svojeručno. Prijatelju u Beogradu šalje tri fotografije, sa porukom: „Prva je iz 1945. g. da vidiš kako je otprilike izgledao mladi partizan posle rata. Druga je 10 godina docnije, čovek je već izrovašen životom, umoran, prilično unezveren, težak. Treća je žalosna, sve je već prošlo, sad se od sećanja prave knjige...“

I ljubav i tragedija

POČINJEM ovu svoju priču... da ostane zapis moj o meni, zapisana muka razgovora sa sobom, s dalekom nadom da će se naći neko rješenje kad bude račun sveden, ako bude, kad ostavim trag mastila na ovoj hartiji što čeka kao izazov. Ne znam šta će biti zabilježeno, ali će u kukama slova ostati nešto od onoga što je bivalo u meni, pa se više neće gubiti u kovitlacima magle, kao da nije ni bilo, ili da ne znam šta je bilo. Tako ću moći da vidim sebe kakav postajem, to čudo koje ne poznajem, a čini mi se da je čudo što uvijek nisam bio ono što sam sad...”

To je odlomak, nekoliko rečenica iz Mešine velike muke - upravo završenog romana “Derviš i smrt”. Rukopis je završio, sklopio papire i na parčetu čiste hartije jednostavno napisao posvetu: Darki.

Zlatne ptice

Jedan od prvih čitalaca bio je Risto Trifković, čiju je vrednoću i marljivost Meša veoma cenio. I, naravno, odanost. Risto je bio oduševljen rukopisom:

“Ovo je velika knjiga...”

“Nemoguće!...” - govorili su mi zavidljivi pisci.

A Meša je, šetajući od Marindvora do Baščaršije sa nestrpljenjem očekivao vest iz Beograda - dao je rukopis na čitanje i Dobrici Ćosiću. Do njegovog suda bilo mu je veoma stalo. I Dobrica je bio iznenađen - javio mu je da je napisao veliku knjigu, zrelo delo:

“Bravo, Meša...”

“Veselin Masleša” štampa Selimovićevu knjigu “Eseji i ogledi (o Maruliću, Vuku, Sremcu, Kikiću, Cesarcu i Milanu Bogdanoviću).

Za “Tišine” dobija Dvadesetsedmojulsku nagradu Bosne i Hercegovine. Srpska književna zadruga štampa njegovu knjigu pripovedaka “Vreme neprolazno”, sa temom rata i revolucije.

“Derviš i smrt” izlazi iz štampe, u septembru 1966. godine, u izdanju “Svjetlosti”, u biblioteci “Savremenici”. U intervjuu “Politici”, tim povodom kaže:

“To je prvenstveno filozofski i psihološki roman. Derviš je čovek koji misli dogmatski,

ukalupljeno, bez obzira na lično poštenje, a život mu stavlja zamke i razbija oklop njegovog tobož stabilnog mišljenja i odnosa prema svetu. Mene je posebno interesovao jezik, mogućnosti koje u sebi krije za izražavanje suptilnih psiholoških stanja...”

Roman je najpre bio nazvan “Četiri zlatne ptice”, ali ga je, po nagovoru Riste Trifkovića, naslovio “Derviš i smrt”. Njegov autor steći će, konačno, popularnost i ime za kojim je težio. Knjiga će doživjeti prevode na sve jezike naših naroda i narodnosti, a potom će biti prevedena na mnoge svetske jezike.

Kritičari su se utrkivali u pohvalama “Dervišu”. Veličanju nije bilo kraja. Pisca su, ipak, pogodila tri mišljenja: Vuk Krnjević u “Borbi” napisao je da je to najbolje Selimovićevo delo, a da je tema romana “istraživanje korijena muslimanstva”. U splitskom časopisu “Mogućnost” Ante Pedišić, takođe, nije imao bogzna kakvo mišljenje, dok je nepotpisani recenzent u “Glasniku islamske vjerske zajednice” u Sarajevu oštro zamerio piscu što je za moto romana stavio da je “čovjek uvijek na gubitku”. Po njegovom mišljenju, reč je o grubom falsifikatu “Kurana”, jer je, navodno, misao prekinuta upravo pred osnovnom idejom: “... osim ako nađe utočište u Bogu”.

Te primedbe Meša je odbio.

Strah od filma

Nisam pisao roman o korijenu muslimanstva (to sam pomenuo uzgred), nisam pisao roman o besmislenosti ljudskog nastojanja, ni roman koji pripovijeda beznađe... Ja sam htio da napišem roman o ljubavi, roman o tragediji čovjeka koji je toliko indoktriniran da dogma kojoj služi postane suština njegova života: promašio je ljubav, promašio i život...

“Derviš i smrt” je knjiga o ljubavi i mržnji, dogmi i životu, ličnom i neličnom, izdvojenom i opštem. Dogma i život su stalno u sukobu...”

Vlatko Pavlović mu iz Zagreba poručuje:

“Vrijeme prolazi, a slava Ti raste. To mi je posebno drago. S nestrpljenjem očekujem da se negdje, nekom prigodom, na nekom simpozijumu ili sasvim banalnom sastanku, nađemo i pretresemo tolike važne (ako je išta važno) teme...”

Da sam prozaik, vjerujem da bih Ti strašno zavidio na ovom remek-djelu, ali kao kritičar mogu Ti doista iskreno čestitati. I zahvaliti na izvanrednom doživljaju? Srdačno, Tvoj...

P. S. Može li se negdje u Sarajevu nabaviti ‘Kuran’ na našem jeziku?”

A Fadil Hodžić se veoma zagrejao za snimanje filma o dervišu:

“Tvoja želja da se roman ne ekranizira je sasvim prirodna, jer se veći dio pisaca boji ekranizacije, opravdano smatrajući da će roman izgubiti na svojoj pravoj vrijednosti, što je donekle neizbježno.

Meni se ovaj roman učinio kao prikladna literatura da se progovori o savremenim dogmama, kroz jednu povijesnu fabulu, koju ja ipak pronalazim u ovom romanu.

Kad kažem fabulu, mislim na ono što danas najčešće sačinjava savremeni film, a to sasvim razumljivo nije fabula u svom klasičnom bukvalnom smislu. Osim toga imao sam osjećaj da bi takav film imao i izvjesnu napetost za gledaoca, razumljivo uz pretpostavku da ja takav film počeo negdje tamo gdje straža goni bjegunca, a ne tamo gdje roman zaista počinje... itd.

Ovo Ti pišem tek toliko da ne izgubiš volju da ipak jednog dana kasnije taj roman ekraniziraš, kad se malo distanciraš od sadašnje autorske groznice. Slažem se s Tobom da bi ovog časa možda bilo prerano što Ti kao pisac bolje osjećaš od mene, jer ja sam tu samo čitalac...”

Pavletić o "Dervišu" piše u "Vjesniku":

"Selimovićeve nam se knjiga ne čini pametnom zato što je gorka, nego djeluje oporo i resko zbog toga što pisac - uistinu, kao što Mihiz reče - mudro i nadmoćno rasvjetljuje misteriju života, ne polazeći ni od kakve apriorne, ni optimističke ni pesimističke, krilatice, osim od iskustva i duboke spoznaje da se ne može zaobići istina neminovnosti osipanja, rasapa, rasula, propadanja, gubitka.

Tako je pisano u 'Kuranu', iz kojega Selimović posuđuje moto za svako poglavlje: tako se na početku i na kraju pripovjesti o dervišu javljaju riječi koje računaju na sugestivnost zakletve: 'Pozivam za svjedoka vrijeme, početak i svršetak svega - da je svaki čovjek uvijek na gubitku'..."

VETROVI SUDBINE

U "KNJIŽEVNIM novinama", Predrag Palavestra ističe draž istočnjačke legende:

"Kao ponesen vetrovima sudbine, derviš u svemu što se zbiva s njim i oko njega učestvuje bez otpora, i surovu igru života, u koju se uključio, živo prati samo njegov ponešto nastrani duh, odnegovan u intelektualnom prožimanju islamske religije i orijentalnog fatalizma..."

Srećan sa "Dervišom"

POČETKOM februara 1967. stiže prvo veliko priznanje: žiri NIN-ove nagrade za najbolji roman (sačinjavali su ga: Velibor Gligorić, Miloš I. Bandić, Borislav Mihajlović Mihiz, Zoran Mišić, Muharem Pervić, Eli Finci i Petar Džadžić) jednoglasno odlučuje da je u 1966. godini najbolji objavljeni roman Meše Selimovića „Derviš i smrt“.

O nagrađenom delu na svečanosti u NIN-u govorio je M. I. Bandić, a Meša je, zahvaljujući, skromno kazao:

„Ne stvaram svoj, niti prihvatam tuđi model savremenog romana. Bojim se da bi to bilo dogmatizovanje jednog posla koji zahtijeva potpunu slobodu, inače je nepotreban. Znam da današnji pisac mora da bude informisan o mnogo čemu, da mnogo sazna i nauči, ali ne vjerujem da smije stvarati stroge teoretske norme i sheme..."

U razgovoru ne krije raspoloženje:

„Srećan sam... Rekao bih da je 'Derviš' moje najpotpunije djelo. Možda i najiskrenije..."

I uz sve te talambase slave - grozničavo piše raspravu „Za i protiv Vuka“. Boraveći u Novom Sadu, na Sterijinom pozorju, ranijih godina, ispisivao je i iščitavao u biblioteci Matice srpske literaturu o Mušickom, Savi Tekeliji, Vencloviću.

Svestan je činjenice da je pisanje nemilosrdan posao i neprestano zazire od nekakvog „hladnog vetrića koji duva od Beograda, u njegovom pravcu?"

Prijatelju poručuje:

„... dugo vodim neprirodan život književnog derviša-lutalice, nikome na korist, a sebi na štetu..."

O „Dervišu“ sa oduševljenjem piše i Gustav Krklec. Meša mu zahvaljuje:

Dugujem flašu

„TVOJ panegirik 'Dervišu' i Tvoj poziv telefonom uveče toliko su me oduševili, da neprestano mislim o tome. Ne zbog pohvala, vjeruj mi, već zbog divnog gesta, zbog pažnje,

zbog ljudske plemenitosti, kojima ovaj vijek ne obiluje naročito. Vječito mladi čovječe (a to je isto kao da kažem: istinski pjesniče), dokle Ti misliš da se oduševljavaš? Izgleda da si u tome pronašao tajnu svježine, ili je ona pronašla Tebe. Volio bih da opišem Tvoj lik u jednom romanu koji bi govorio o ljudima koji imaju talent za plemenitost. Dugujem Ti flašu dobrog crnjaka, kad se sretnemo, a želim da to bude što prije, i lijepu riječ zahvalnosti...“

Krklec mu odgovara, razglednicom, iz Čiteških Toplica:

„Dragi moj Meša, sa malim zakašnjenjem srdačno čestitam na zasluženju nagradi. Hvala na pismu! Ja ovdje uzaludno pokušavam da istjeram starost iz kostiju...“

Iz Pariza mu piše Midhat Begić, dugogodišnji prijatelj iz vremena profesure na Filozofskom fakultetu, esejista i vrsni znalac svetske književnosti, sa kojim je voleo da vodi razgovore o literaturi, ali i o aktuelnim temama iz bosanskohercegovačke svakodnevice:

„Radujem se i čestitam Ti na uspjehu, zasluženju postignutom, Tvoga romana...“

Moja žena o Tvom djelu govorila je ovdje sa urednikom „Flammariona“, koji ima namjeru da, ukoliko dobije Tvoju saglasnost, knjigu objavi na francuskom. Od mene su tražili da im sačinim prikaz. Žvjetlostž vjerovatno ima dosadašnje napise u štampi, pa bih Te molio da zamoliš da mi neko pošalje isječke...“

Iz Herceg Novog javlja mu se krajem februara Ivo Andić:

„... Nemam ništa protiv toga da uzmete neke od mojih napisa o Vuku kao predgovor vašeg Izboru Vukovih radova. Pitam se samo da li su oni podesni za predgovor, jer ne sadrže nikakvih podataka o radu i životu pisca. Ali to ostavljam vama. Uostalom, možda ćemo moći o tome porazgovarati ovih dana.“

Mi imamo nameru da se vratimo u Beograd ovih dana, kolima. Noćili bismo u Hotelu 'Evropa' u četvrtak, 2. marta. Molimo vas da sa drugaricom Darom dođete toga dana, posle osam sati uveče, na kafu i razgovor (došli bismo mi do vas, i sa zadovoljstvom, ali znate da se Milica teško kreće, a sutradan, u petak polazimo rano dalje). Kažem žimamo nameruž, jer takvo putovanje je uvek pomalo uslovno i zavisi uvek i od meteoroloških prilika, od šofera itd. Svakako, javićemo se telefonom čim stignemo...“

Osama i tišina

KNJIGU „Za i protiv Vuka“ predaje Matici srpskoj. U razgovoru sa Ristom Trifkovićem, za „Život“, Meša veli:

„Vuku me privuklo interesovanje za jezik, bez kojeg sam, kao pisac, nemoćan...“

A potom:

„Poslije Vuka moram da završim neke manje poslove (radio-drama i sl.), a onda ću se valjda odmoriti, jer već odavno nemam predaha, nadoknađujem propušteno...“

Odmara, potom, u Dubrovniku, ali ne miruje - piše novi roman „Tvrđava“.

Za „Derviša“ dobija, po drugi put, nagradu grada Sarajeva.

Midhat Begić je napisao za francuskog izdavača recenziju-preporuku za prevođenje

„Derviša i smrti“.

„Pisanje je nemilosrdan posao“ - izjavljuje zagrebačkom „Telegramu“, a u „Mladosti“ kaže:

„Pisati znači polaziti u avanturu...“, dok u „Vjesniku“, na pitanje - da li su mu osporavali talenat? - veli:

„Jesu. Vjerovali su da ga nemam, da sam suhi didaktičar, da uvijek tražim anegdodu, da ovo, da ono i tako dalje, pa su duge pauze u mom pisanju bile u stvari normalna želja za nepisanjem. Ako sam što radio, tada je to bilo u tišini i osami, od 9 navečer do 3 ujutro i kao što vidjeh, osama i tišina prvi su preduvjeti da se nešto stvori... Čudim se jer još uvijek nisam prihvatio kao stvarnost da je to djelo postiglo takvu popularnost. Još uvijek

impresioniran prvim odjecima: čini mi se gotovo kao san koji će brzo proći i kao da je to tek neka slučajnost koja se desila u nekom sretnom trenutku...“

U avgustu boravi u Tuzli, gde se sreće sa familijom i prijateljima iz mladosti. Reporteru lokalnog lista, „Front slobode“, Vitomiru Pavloviću, kaže:

„Da se nastanim u Tuzli - moja je stara želja. Međutim, to neće biti tako brzo kako ste čuli. U zavičaj ću se, svakako, vratiti, ali za nekoliko godina, onda kad budem penzionisan...“

Ni dinar za hleb

U nekim razgovorima voleo je da pripoveda o svojim posleratnim traumama i nepravdama koje su mu u Sarajevu činjene. Vojislavu Lubardi, u razgovoru za „Mladost“, govoreći o tim krizama i teškoćama, veli:

„Od 1953, kad sam bio prisiljen da odem s fakulteta, tri godine sam bio bez stalnog zaposlenja. Bile su to tri mučne godine, bavio sam se svim i svačim, naročito na filmu, i živio veoma teško, a nikako nisam uspijevao da dobijem posao. Oko mene se stvorila neka magla koju nisam mogao ničim da razbijem. Često sam dolazio kući bez dinara za hljeb, i moja žena je u takvim prilikama, a to je bivalo suviše često, pokazivala izuzetnu moralnu snagu: s osmijehom, bez riječi prijekora ili žalbe, uzimala je haljinu pod mišku ili ma šta drugo i odlazila na Baščaršiju da proda i da nam donese ručak. Bez te njene snage i plemenitosti teško bih izdržao mnogobrojne nevolje kojima sam bio izložen...“

Ovakva i slična Mešina kazivanja o prilikama u kojima je živeo, mnoge Sarajlije su nazivale „Mešinim pasjalucima“.

Polaskalo mu je, međutim, kad je čuo da je u nekom razgovoru predložen kao mogući ambasador u Parizu (pri Unesku), Sofiji, ili, pak, Bejrutu.

Jer, bio je posle Andrića i Krleže, pisac o kome se najviše govorilo, znao je francuski jezik.

Ivo Andrić ga je savetovao da se toga mane:

„Nije to za vas, za pisca... Držite se vi književnosti...“

A ni politički ljudi nisu baš mnogo bili za to. Tako je diplomatija, koju je intimno priželjkivao, pala u vodu.

Pariz po nuždi

Krajem septembra 1967. Begić mu iz Francuske piše:

„... Bilo mi je veoma drago da smo mogli da razgovaramo o zajedničkim nam, manje - više, problemima i preokupacijama, bolje reći, da intimno porazgovaramo. Ja sam bio slab cijelog ljeta pa i tom prilikom smetala mi je ta moja slabost. Čim sam stigao u Pariz, otišao sam u ovo lječilište za nerve koje mi je veoma pomoglo. Sada tek mogu svijet da vidim: bilo mi se, zaista, zamračilo.

Drag mi je bio naš razgovor, tim prije što je to možda prvi put da sam te osjećao sasvim blisko i svojski. U stvari, osvojio si me svojim romanom, ali štošta što si rekao ostalo mi je u svijesti. Imaš pravo kad donekle osuđuješ moj boravak u Parizu: ja sam ovdje po nuždi - iz ranije preuzetih obaveza...

Naročito mi je bilo milo od tebe čuti za one probleme oko muslimana. To je i moja, možda, najživlja preokupacija zato što tim stavom stavljamo se na najslabiju tačku društveno, ali zato bitnim psihološki i moralno“.

U novembru 1967. je izabran za dopisnog člana Akademije nauka i umetnosti Bosne i

Hercegovine.

Pozivi na sve strane za književne večeri, razgovori na radiju, televiziji, intervjui i novinama i časopisima. U Ljubljani „Mladinska knjiga“ objavljuje „Maglu i mjesečinu“, a u Mariboru „Obzorja“ objavljuju „Tišine“ (u prevodu Jože Javoršeka).

Skupština opštine Novi Sad imenuje ga za člana Glavnog odbora Sterijinog pozorja (član Odbora biće sve do 1981. godine).

Novo pismo iz Pariza, od Begića:

„Svakako da ima razloga da razgovaramo o mome 'muslimanstvu' i nečijem drugom ili sličnom kompleksu. Kako o njemu ne govoriti kad se nalazi u samom našem nacionalnom i ljudskom biću, kad je jedan od 'dubinskih' korijena u našem postojanju!? Meni je utoliko 'drag' taj kompleks što je vezan za... ozljeđu duše, a kome osjetljivom biću, i misaonom, on nije svojstven, ili bolje da li bi i bilo pravog poštenog stvaranja bez te dubinske podrovanosti ljudske i bez osjećaja da lebdimo između dva ili možda beskraja ništavila! Govoreći o tvome 'Dervišu' nisam svakako kazao sve što sam imao da kažem, a čemu i to iscrpljivanje saznanja, kad ni na što apsolutno u tome ne možemo računati. Možemo samo tiho, nijemo čitati i pisati i uz neprekinut šum riječi tražiti nešto od onog bijednog ljudskog identiteta. Za mene postoji ipak izvjesna mjera saznanja, recimo, u književnosti; gdje u djelu, u riječima, nema osjećaja... tu nema prave riječi i pravog pisca. To je razlog što sam tvom djelu dao prednost pred ostalima o kojima sam govorio u 'Izrazu'. Vjerujem da je to pratilo svakog većeg stvaraoca, a tu spada i Skerlić, do izvjesne mjere Dučić koga Ti dovodiš u vezu sa mojom 'muslimanskom' nostalgijom, s pravom vjerovatno, ali razlika je bitna: 'muslimanstvo' koje se ocrtava iz mog teksta predstavlja najslabiju, fizičku i istorijsku komponentu našeg jugoslovenskog kompleksa, bez ikakve moguće pozadine nekog 'Dušanovog carstva'.

Nova izdanja

Mislim da ima istine u tvojoj ideji o Dučiću koji je imao trenutak svođenja računa sa sobom, u njima je, njegovo majstorstvo stiha postojalo prava i duboka poezija. Možda osim toga pjesnici imaju i pravo da preuveličavaju i sebe i svoju naciju, da sebi dopuste slobodu da budu glasni i programski, ali danas svi pisci, pa i pjesnici, računaju na obzir 'ranjivih' kritičara, moraju i sami da budu kritičari, bez obaveze da napišu ijedan redak kritike. Jer za glasnost, glatkost treba iluzija, a ja moram priznati da više ne znam da ih uobličavam. Ništa osim betona i zida ne vidim...“

Midhat Begić, pisac zapažene studije o Skerliću, i priređivač njegovih Dela, potom pisac zapaženog eseja o Dučiću - polako je napuštao svoje mladalačke ljubavi i došao do drugih saznanja koja je i intelektualno uobličavao. Tu se sa Mešom potpuno razilazio.

Bile su to godine kada se konstituisala muslimanska nacija u Bosni i Hercegovini.

Boravi u Varšavi, gde se sreće sa Ivaškijevićem i drugim poznatim poljskim piscima.

„Svjetlost“ objavljuje novo izdanje „Derviša“.

KNJIGA ZA CEO ŽIVOT

Pismo iz Slovenije, od poznatog dramskog pisca i pozorišnog reditelja Andreja Hinga:

„Dragi, poštovani Mešo!

Taman sam izgovorio alahemanet Ahmed i zatvorio vašu knjigu. Hvala vam, Mešo!

Odavno, odavno nisam s tolikom strašću i opčinjenošću čitao neku knjigu. Važno je: videti da živimo u svetu gde pišu veliki i duboki pisci. Već je sama pripovest o spahinici iz Višegrada vredna najdragocenijih stvari koje smo u mogućnosti da damo u našim

literaturama. Ovo je knjiga koja će me pratiti kroz život... Šaljem vam mnogo lepih, zahvalnih pozdrava...“

Nosio teško breme života

IZDAVAČI iz Engleske, Amerike, Savezne Republike Nemačke uzimaju pravo da objave “Derviš i smrt”. Moriset Begić prevodi roman na francuski, a Zoltan Čuka na mađarski jezik.

Iz Beograda jedna lepa vest: 7. marta izabran je za dopisnog člana Srpske akademije nauka i umetnosti, na osnovu predloga Odeljenja za literaturu i jezik (referat su napisali Velibor Gligorić i Mladen Leskovac).

U Narodnom pozorištu u Zenici, sa velikom pažnjom i šire, jugoslovenske javnosti, prikazuje se dramatizacija njegovog romana ‘Derviš i smrt’, u režiji i dramatizaciji Jovana Putnika. Meša je u Putnika imao puno poverenje, pa ipak je sa strahom očekivao premijeru. Bio je zadovoljan - poštovao je Putnikov trud, a predstava je kod publike i kod kritike naišla na dobar prijem.

Piše u “Oslobođenju”, 1. maja o poeziji Desanke Maksimović: “Kada sam se, poslije ovog rata, upoznao s Desankom Maksimović, zavolio sam je kao čovjeka. Kao pjesnika zavolio sam je davno prije toga i otada mislim o njoj s divljenjem i govorim s ljubavlju...”

Dučić u žiži

ZAJEDNO sa Živoradom Stojkovićem obrađuje Dučića. Reporteru “Vjesnika” kaže: “Završavam Dučićeva sabrana djela, za koja pišem kritičke napomene; pretražujem rukopise. Knjiga će biti u štampi već idućeg mjeseca, a izdavač je ‘Svjetlost’. Osim toga želim da načinim bosansku trilogiju, to jest da poslije ‘Derviša i smrti’ napišem još dva djela. Jedno od njih nosim u sebi, već odavno, to je moj novi junak Mustafa Bašeskija. Bio je imam, a privatno kroničar Sarajeva. Živio je u 17. vijeku i pomalo bilježio sve što se događalo u Sarajevu...”

Selimovićima su početkom avgusta došli u goste Božica i Dobrica Ćosića. Dobrica će u svoj dnevnik (12. avgusta) zabeležiti:

“... Taj hrabri i časni čovek demonstrirao je prijateljstvo prema meni baš u ovim danima, prkoseći bosanskoj vrhušci. Darka i Meša su nas nagradili nezaboravnim gostoprimstvom, sestrinskom i bratskom pažnjom i nežnošću. Njihova dobrota je potresna u svojoj potpunosti i nesebičnosti. Nikad se tim ljudima ne mogu odužiti.

Meša uživa u svojoj pobjedi i slavi, on u svemu troši svoju slavu, naslađuje se uspehom, kao ja lubenicom. Tog pametnog čoveka kao da je opila slava. Predao se svojoj pobjedi. Kako će, ovako srećan, da napiše novu knjigu posle ‘Derviša’?”

Povodom dana oslobođenja Tuzle, 1. oktobra 1968. godine, otvorio je novu, modernu zgradu gimnazije u rodnom gradu: Na prvim “Dučićevim večerima poezije”, 9. oktobra, u Trebinju, Meša drži prigodnu besedu.

Izabran je za redovnog člana Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.

Esad Mekuli ga obaveštava, u jesen, da je završio prevođenje “Derviša” na albanski jezik i da će ga “Rilindja” uskoro objaviti.

Cvijetin Mijatović, predsednik Centralnog komiteta SK BiH, bliski prijatelj, ubedio ga je da selidbu ne čini. Došao je sa ženom i Selimovićima prijateljski savetovao da se klone odlaska

u Beograd.

Izabran je za člana Glavnog odbora Srpske književne zadruge (član će ostati sve do ostavke Glavnog odbora 24. oktobra 1972. godine).

U maju 1969. izabran je za poslanika Kulturno-prosvetnog veća Savezne skupštine, za izbornu jedinicu Tuzla. Poslanički mandat trajeće mu sve do 15. maja 1974. godine. Bio je član Odbora za kulturu Savezne skupštine.

Sa Milovanom Vitezovićem razgovara za "Književne novine": "... Starost se boji sebe, mladosti, života, smrti, uspomene joj postaju muka, nekadašnja veličina prigovor savjesti. Starost je žalosna, jer je zavidna, netrpeljiva, zaboravna, nazadna. Divno bi bilo kad bi se čovjek rađao star i sve se više podmlađivao, dok ne bi na kraju života postao nerazuman kao dijete i čist kao zametak. Bar ne bi bio svjedok propadanja nečega što je nekada bio čovjek..."

A on je bio šezdesetogodišnjak i to su bila prva iskustva starosti.

Dopisniku "Politike", na pitanje - Bosna kao velika književna inspiracija - odgovara: "... Turska okupacija je jednima oduzela vjeru, a svima slobodu. Ali i oni koji su prešli u tuđu vjeru, ostali su samo Bosanci, čudan soj ljudi koji se nije miješao s okupatorom, ali nije više bio što su njegova druga braća, mada su im isti običaji, način života, jezik, ljubav prema zavičaju. Tako ostaju sami. Mislim da nikad nijedna grupa ljudi u istoriji nije ostala usamljenija nego što su bosanski Muslimani. Nije mnogo pomagalo ni to što je Bosna do 18. vijeka bila relativno razvijena, praktično bez nepismenih, sa mnoštvom škola, s uređenim urbanim životom, sa dosta vjerske tolerancije, neprirodnost njihovog položaja bila je očita. Nisu prišli tuđinu, a odvojili su se od svojih. Kuda je mogao da vodi istorijski put? Nikud. To je tragični bezizlaz. U zatvorenim zajednicama koje su se stvarale u Bosni, najzatvorenija je bila muslimanska. Od kuće i porodice stvoren je kult, a sav neistrošeni vitalitet tu se ispoljavao. Išli su s okupatorom, ali su ga mrzili, jer im put nije bio isti. S ostalima nisu mogli, ali su željeli kraj turske carevine i doprinosili njenom rušenju. A kraj turske carevine je i kraj svega što su oni bili. Razum tu nije mogao pronaći rješenje. Ostala je samo pasivnost i predavanje sudbini."

Odlikovan je ordenom Republike sa zlatnim vencem.

"Oslobođenje", povodom vesti o ekranizaciji "Derviša i smrti", objavljuje njegovu izjavu: "Pregovarao sam sa 'Bosna filmom' o realizaciji mog romana. Čekao sam dugo odgovor, mada su u međuvremenu drugi pregovarali sa mnom. Za ekranizaciju 'Derviša' interesovali su se producenti i iz inostranstva. Odlučio sam da prihvatim ponudu 'Avale', tek kada sam iz novina saznao kakvi su planovi 'Bosna filma' za ovu godinu..."

Sabrana dela Jovana Dučića, koja je Meša zajedno sa Žikom Stojkovićem uredio i redigovao, u proleće 1969. godine, žestoko su napadnuta u "Politici". Najoštrij kritičar bio je Eli Finci. "Derviš i smrt" se prevodi na petnaest jezika širom sveta. U štampi se već govori o Mešinom novom romanu - "Tvrđava". Viziju toga dela dugo je nosio u sebi.

Priprema svoja Sabrana dela, koja nameravaju zajedno da štampaju beogradska "Prosveta" i "Svjetlost".

Uspeh "Derviša i smrti" omogućio mu je stabilniji, sigurniji rad - više nije morao da živi činovnički, da brine za platu i goli život.

A 10. oktobra 1969. u Biljardi na Cetinju, prilikom uručenja Njegoševe nagrade, Meša veli: "... Danas sa zahvalnošću mislim da one ranije pisce - Njegoš je prvi među njima - i na one današnje, Andrića prije svega, kojima moje djelo mnogo duguje, ako ne po direktnom uticaju, a ono po težnji da se traže neispitivani putevi..."

Bio je 11. jul 1982. topao dan, nenasna vrućina. Nešto posle 22 časa, na osmom spratu, u Jovanovoj 39, umro je Meša Selimović.

Dok je gledao na televiziji prenos fudbalske utakmice Italija - Savezna Republika Nemačka, pozlilo mu je; lekar je odmah došao i konstatovao - smrt.

Prvi je vest javio Radio Beograd u svojoj prvoj jutarnjoj informativnoj emisiji, 12. jula 1982. godine.

I dok su novine opširno pisale o odlasku velikog pisca ("Sinteza tanane istočnjačke mudrosti i evropskog načina mišljenja oslobođenog iluzija"), u pišćevom domu nastaje prava drama: uprava groblja neće da posmrtno ostatke preuzme, jer Bosna traži da bude sahranjen u Tuzli. Porodica želi da ispuni amanet Mešin - da večno počiva u Beogradu.

Natezanja su trajala ceo dan i jednu noć.

Ipak, 14. jula u 14 časova Meša Selimović je sahranjen u Aleji zaslužnih građana Beograda na Novom groblju. U ime naroda Tuzle oprostio se Dušan Tešović, predsednik opštine, u ime Srpske akademije nauka i umetnosti predsednik Dušan Kanazir, a u ime grada Beograda Dejan Milovanović, predsednik Gradske konferencije Socijalističkog saveza.

Poštovan amanet

U ime Saveza književnika Jugoslavije govorio je pesnik, esejista i poznati pisac Boško Petrović, dok se Matija Bećković oprostio u ime prijatelja i porodice: "Mi imamo leleka i tužbalice za čobanima i đacima, za ratarima i ratnicima, ali nemamo za mudracima... Već sedam godina se tvoji prijatelji opraštaju od tebe... Svom si se životu osvetio i sebe zamenio svojim nesmrtnim delom... Poturio si veliko breme i konačno se odmorio. Već dva dana si spokojniji nego već poodavno. Kada bismo se sahranjivali uspravno, ti bi bio jedan od prvih koji je to zaslužio..."

I da su Mešu sahranili upravo ovako kako je pesnik rekao - uspravno - on bi štrčao za glavu sa početka ove priče.

Sahrnjen je pored dragih mu pisaca: Skendera Kulenovića i Miloša Crnjanskog.

Bilo je to poslednje putovanje, poslednje svođenje računa sa životom pisca koji je, osim sa perom i praznim papirom, vodio i bespoštednu bitku za svoju biografiju.

SRBIN IZ BOSNE

U SANU se čuva pismena izjava Meše Selimovića:

"Potičem iz muslimanske porodice, iz Bosne, a po nacionalnoj pripadnosti sam Srbin. Pripadam srpskoj literaturi, dok književno stvaralaštvo u Bosni i Hercegovini, kome takođe pripadam, smatram samo zavičajnim književnim centrom, a ne posebnom književnošću srpskohrvatskog jezika.

Jednako poštujem svoje porijeklo i svoje opredjeljenje, jer sam vezan za sve ono što je odredilo moju ličnost i moj rad. Svaki pokušaj da se to razdvaja, u bilo kakve svrhe, smatrao bih zloupotrebom svog osnovnog prava, zagarantovanog Ustavom.

Pripadam, dakle, naciji i književnosti Vuka, Matavulja, Stevana Sremca, Borislava Stankovića, Petra Kočića, Iva Andrića, a svoje najdublje srodstvo sa njima nemam potrebe da dokazujem."

Feljton "Večernje novosti"

Radovan Popović
